

місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, судових, правоохоронних та контролюючих органів, а також щодо притягнення їх до адміністративної та кримінальної відповідальності.

Усе викладене вище свідчить про актуальність проблеми хабарництва у сфері земельних відносин, наукову і практичну значущість, а також необхідність скорішого вироблення організаційно-правових механізмів її вирішення, які ми вбачаємо у комплексно-системній роботі та обґрунтуванні найбільш ефективного оперативного-розшукового інструментарію та відповідних алгоритмів його застосування.

УДК 343.982:343.985

В.С. Бондар

О.В. Беспальченко

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ
ОБСТАНОВКИ ТА ОБСТАВИН ПОДІЇ
У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ
ПРО КВАРТИРНІ КРАДІЖКИ**

У статті розглядаються науково-методичні та організаційні особливості проведення відтворення обстановки та обставин події у кримінальних справах про квартирні крадіжки. Конкретизуються завдання, що вирішуються за допомогою даної слідчої дії відповідно до специфіки механізму вчинення квартирних крадіжок, визначаються особливості фіксації процесу проведення слідчої дії засобами фото- та відеозйомки.

Ключові слова: *квартирна крадіжка; відтворення обстановки та обставин події; демонстрація; злочинні навички; інформаційна модель злочину.*

В статье рассматриваются научно-методические и организационные особенности проведения воспроизведения обстановки и обстоятельств события по уголовным делам про квартирные кражи. Конкретизируются задачи, решаемые при помощи данного следственного действия соответственно специфике механизма совершения квартирных краж, определяются особенности фиксации процесса проведения следственного действия средствами фото- и видеозаписи.

Ключевые слова: *квартирная кража; воспроизведение обстановки и обстоятельств события; демонстрация; преступные навыки; информационная модель преступления.*

In the article the scientifically-methodical and organizational features of conducting of reproducing of situation and circumstances of event are examined in criminal businesses about housings thefts. Tasks, decided through this investigation action according to the specific of mechanism of accomplishing of housings thefts, are specified, the features of fixing of process of conducting of investigation action facilities of foto- and videotape recordings are determined.

Key words: housing theft; reproducing of situation and circumstances of event; demonstration; criminal skills; informative model of crime.

Постановка проблеми. Проведення відтворення обстановки та обставин події є складним завданням та охоплює, по суті, дві самостійні слідчі дії: 1) перевірку показань на місці; 2) слідчий експеримент.

Тому, особливості проведення відтворення обстановки та обставин події будуть розглянуті саме в такому контексті.

Перевірка показань на місці.

Аналіз практики розслідування квартирних крадіжок показав, що по 26% кримінальних справах допущені помилки тактичного характеру, які призвели до виключення результатів даної слідчої дії в якості доказів. У 19% випадках не були знайдені нові докази, хоча, у подальшому встановлено, що вони були на місці події на момент проведення перевірки показань на місці. Непоодинокими є випадки, коли під виглядом перевірки показань на місці виїжджають з обвинуваченням на місце крадіжки, аби він у присутності понятих підтвердив визнання своєї винності. Для переконання, обвинуваченого фотографують у позі, коли він вказує на якій-небудь об'єкт, пов'язаний зі злочинном. Зауваження потерпілих щодо невідповідностей показань обвинуваченого об'єктивній обстановці до уваги не беруться.

Стан дослідження проблеми. Література питання проблем оптимізації пізнавальних можливостей перевірки показань на місці представлена дослідженнями А.А. Андреева, Р.С. Белкіна, В.І. Білоусова, О.М. Васильєва, О.О. Волобуєвої, Л.М. Ісаєвої, С.С. Степичева, С.А. Шейфера¹ та ін.

Однак, розгляду прикладних науково-методичних та організаційних особливостей проведення даної слідчої дії відповідно до завдань

¹ Див. наприклад: Андреев А.А. Проблемы теории и практики проверки и уточнения показаний на месте: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность". - Барнаул, 2004; Белоусов В.И. Проверка показаний на месте в ходе предварительного расследования: дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность". - Краснодар, 2003; Васильев А.Н., Степичев С.С. Воспроизведение показаний на месте при расследовании преступлений / Ств. ред. проф. С.А. Голунский. - М.: "Юрид. лит.", 1959; Волобуева О.О. Збирання інформації під час відтворення обстановки і обставин події про особу, яка вчинила злочин // Криміналістичний вісник. - 2008. - № 2 (10). - С. 44-50; Исаева Л.М. Специальные познания в уголовном судопроизводстве. - М., 2003. - С. 113-118; Шейфер С.А. Проблемы развития системы следственных действий в УПК РФ // Уголовное право. - 2002. - № 3. - С. 90.

розслідування кримінальних справ у справах про квартирні крадіжки увага науковців майже не приділялася.

Тому **метою** цієї статті є розгляд і конкретизація таких питань:

- завдання, що вирішуються за допомогою даної слідчої дії відповідно до специфіки механізму вчинення квартирних крадіжок;
- особливості фіксації процесу проведення слідчої дії засобами фото- та відеозапису;
- встановлення умовних точок або опорних пунктів на місцевості, які характеризують вузлові моменти злочинної події квартирної крадіжки.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо, очевидно, з конкретизації завдань, що вирішуються за допомогою перевірки показань на місці при розслідуванні квартирних крадіжок. Зокрема, вона надає можливості отримання фактичних даних, які стосуються: встановлення місць вчинення серійних квартирних крадіжок; маршрутів пересування злочинців; послідовності раніше здійснених на місці вчинення злочину дій особи, яка перевіряється; при вчиненні крадіжки групою осіб, – встановлення безпосередньої ролі співучасників, зміст дій кожного; конкретизація встановлення осіб, яким було збуто викрадене майно; визначення місць, де були кинуті знаряддя злочину та поцінні предмети; встановлення свідків; викриття самообмови особи, яка бере на себе вину співучасника; з'ясування ролі та характеру дій співучасників особи, яка перевіряється.

На підготовчому етапі перевірки показань на місці докладно досліджуються протоколи оглядів місць подій, допитів потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) з метою формування уявлення про маршрут пересування злочинця, місце скоєння крадіжки та послідовність дій, що складають спосіб вчинення злочину, спрямованих на заволодіння предметами злочинного посягання. Попередньо встановлюються так звані умовні точки або опорні пункти на місцевості, які характеризують вузлові моменти злочинної події:

- з якого місця обвинувачений починає орієнтуватися на місцевості;
- пункт зустрічі зі співучасниками, звідки вони почали свій рух до місця події, що перевіряється;
- розташування засідки або місце, де знаходився злочинець, який був залишений спостерігати за оточуючим середовищем;
- місце проникнення до квартири;
- безпосередньо приміщення квартири;
- шляхи відходу;
- місцезнаходження автомашини, що чекала на членів групи;
- місце приховання знарядь злочину або викраденого майна;

Вузлові ділянки набувають особливого значення при перевірці показань за участю кількох обвинувачених. Демонстрація ними всіх об'єктів та однакового шляху слідування свідчить про добру обізнаність в деталях розслідуваної події та, відповідно, навпаки.

До протоколу допиту доцільно прикласти власноруч складений допитуваною особою план чи схему того, що вона намагається продемонструвати на місці (маршрут руху до місця крадіжки, місця взаємодії крадія з центральним та периферичними "вузлами" матеріальної обстановки місця події), адже вони можуть сприяти викриттю самообмови (особливо при логічному зіставленні зі схемою місця події). Складання схеми необхідне також для визначення основних орієнтирів на шляху пересування та уникнення можливих претензій з боку обвинуваченого (підозрюваного), що йому начебто підказали шлях прямування або він дізнався про нього від третіх осіб чи в процесі постановки "навідних" запитань.

До проведення перевірки показань на місці доцільно залучити спеціаліста-криміналіста, який може надати консультацію слідчому щодо визначення часу проведення слідчої дії, зважаючи на загрозу втрати матеріальних слідів та інших речових доказів, які можуть залишитися на місці. Якщо це місце раніше не досліджувалося, допомога спеціаліста полягатиме в уточненні його місцезнаходження, визначенні оптимальних шляхів під'їзду, виходячи з архітектурних особливостей будинку і т.і.

При проведенні перевірки на вже дослідженому місці крадіжки, спеціалісту-криміналісту спільно зі слідчим доцільно вивчити протокол первинного огляду, додатки до нього, висновки експертів та обрати оптимальні орієнтири для зйомки. Якщо перевірок декілька з різними особами, ці орієнтири необхідно використовувати у всіх випадках.

Науково-технічні засоби, необхідні для проведення слідчої дії обираються відповідно до прогнозованої слідчої картини на місці. Якщо існує можливість, до участі в проведенні перевірки доцільно запросити спеціаліста, якому згодом буде доручено проведення експертизи задля отримання якомога повної вихідної інформації, з'ясування необхідності постановки на вирішення експерта додаткових запитань.

В процесі перевірки показань на місці обвинувачених, проявляючи ініціативу, самостійно обирає маршрут руху до місця скоєної ним крадіжки, дає пояснення в поєднанні з демонстраційними діями.

Спеціаліст-криміналіст при цьому може надати допомогу слідчому в деталізації та конкретизації певних обставин, з'ясуванні місцезнаходження, характеру дій та співучасників крадіжки. Це дозволяє встановити роль кожного обвинуваченого у механізмі вчиненого злочину.

На підставі отриманої інформації досліджується місце вчиненої крадіжки, різні елементи фактичної обстановки та виявлені предмети, що підтверджують факт перебування в даному місці особи, яка перевіряється. Особливу увагу доцільно приділяти тим перешкодам, які долав злочинець, коли вчинював даний епізод. Метою їх дослідження є встановлення факту його контактної взаємодії з фактичною обстановкою за допомогою виявлення та вилучення слідів злочинця, слідів знарядь злочину, мікрооб'єктів, які могли зберегтися та не були досліджені в процесі огляду місця події.

Так, при проведенні перевірки показань на місці за фактом вчинення квартирної крадіжки були виявлені слідові комплекси усередині квартири та біля будинку, які допомогли з'ясувати місцезнаходження та механізм дії кожного зі співучасників. На це, зокрема, вказував механізм утворення слідів долонь обох рук на балконному паркеті, що відобразилися в результаті впритання одного з крадігів, коли він передавав співликовій викрадене майно.

Спеціаліст-криміналіст може разом зі слідчим спостерігати за учасником дії, змінами в його поведінці, всіма рефлексорними рухами для формування висновків щодо впевненості рухів та дій, сумнівів, що з'явилися та розгубленості, коли він одразу не в змозі обрати шлях, згадати орієнтири.

Така допомога набуває особливої значущості у випадках, коли обвинувачений з тих чи інших причин вже на місці приймає рішення відмовитися від показу місця приховання цінностей, вказуючи при цьому на місце, де нічого не заховано, отож спеціаліст-криміналіст може розгадати, де дійсно зберігаються шукані об'єкти.

Проведення фото- та відеозапису має відповідати базовим основам перевірки показань на місці, а також сприяти виключенню будь-яких сумнівів у тому, що показання отримані з першоджерела, від безпосереднього учасника події крадіжки, що розслідується.

Для цього необхідно, щоб:

- особа, яка перевіряється, знаходилася в голові слідчої групи, що підкреслює свободу її дій в рамках слідчої дії;
- учасники слідчої дії не маскували того, хто перевіряється;
- дії та коментарі особи, яка перевіряється, фіксувалися в процесі вільної розповіді та демонстрації;
- формулювання запитань слідчого мало лише уточнюючий характер.

У випадку перевірки показань членів злочинної групи відеозапис проводиться в відношенні кожної особи окремо. При цьому необхідно конкретизувати роль кожного у вчиненні крадіжки, встановити спосіб дій та протиріччя в показаннях. Забезпечення цієї вимоги

здійснюється шляхом вибору однакових умов, точок та операторських прийомів відеозапису.

Порядок та об'єм відеозапису включає такі епізоди:

- маршрут руху учасників до місця проведення перевірки;
- обстановка, вказана особою, чий показання перевіряються;
- вузлові об'єкти обстановки, на які були спрямовані злочинні дії;
- виявлені предмети, об'єкти - речові докази, сліди, які мають

відношення до події, що розслідуються.

Фіксація події з виходом на місце умовно поділяється на три етапи: розповідь про місце проведення слідчої дії; маршрут та процес руху; безпосередня перевірка показань на місці.

При пересуванні групи до місця проведення слідчої дії здебільшого застосовують прийоми панорами слідування з точок для оглядової зйомки. Точки зйомки доцільно розташовувати збоку від траєкторії руху учасників слідчої дії. Динаміка демонстративних дій передається при діагональній побудові композиції. Рух у кадрі повинен йти за прямою, що з'єднує протилежні кути кадру. В одному куті розміщують учасників слідчої дії, в іншому - об'єкт, до якого прямує слідча група. Оператор під час зйомки переміщується за прямою, паралельній лінії переміщення групи.

По прибутті на місце відеозапис проводиться з тих точок, які застосовувались при огляді місця події з метою співставлення результатів кількох слідчих дій. Зазначене стосується й випадків, коли використовувалася фотографічна фіксація.

Важливим правилом відеозйомки даної слідчої дії є фіксація на упередження, коли розповідь попереджає показ тієї обстановки, про яку йдеться в показаннях. Тому спочатку фіксують показання особи, яка перевіряється, відносно обставин скоєної крадіжки, після цього - демонстративні дії.

Дії особи фіксують на фоні елемента обстановки, предмету, де нею здійснювалися певні дії: на фоні дверей, які вона відкривала; сейфу, де зберігалися викрадені цінності; ділянки підвалу, де тимчасово укривалися предмети злочинного посягання. Зйомку особи необхідно здійснювати в повний зріст та погрудь, обличчям до камери.

Особливої значущості набуває фіксація дій особи, які можуть конкретизувати механізм утворення слідів та слідових комплексів, виявлених при огляді місця крадіжки. Дана інформація може бути зіставлена з результатами експертного дослідження з метою виявлення протиріч у відношенні механізму вчинення злочину.

При вилученні виявлених об'єктів, що фігурували в попередніх показаннях, їх необхідно зафіксувати за правилами фіксуючої зйом-

ки, виконавши прив'язку до місцевості. Фотознімки повинні ілюструвати положення та загальний вигляд предмету, дії з вилучення і звільнення від маскуючи предметів.

Після вільної розповіді й демонстрації дій, особі, показання якої перевіряються, можуть бути поставлені запитання щодо добровільності дачі показань та показання процедурного характеру¹.

Слідчий експеримент. За допомогою слідчого експерименту при розслідуванні квартирних крадіжок перевіряються:

- можливість, вміння та навички обвинуваного виготовити знаряддя крадіжки на заданому рівні (відмичку, підробити ключ), вчиняти дії, пов'язані з професійними та злочинними навичками (відперти замок відмичкою, підробленим ключем, у механічний спосіб, розрізати решітку автогеном, просвердлити отвір в певній частині замка, сейфа);

- можливість здійснення ти чи інших дій з урахуванням конкретної обстановки: проникнути в квартиру, потрапити на поверх при певних умовах, за певний проміжок часу, здібність особи самостійно перемістити значну кількість предметів (підняти чи внести викрадене);

- можливість бачити, чути з певної точки та при певних умовах те, що відбувалося на місці крадіжки;

- можливість існування явища чи факту, наприклад, зберігання предметів в певних місцях (місткість сховища).

З методологічної точки зору допомога слідчому може бути конкретизована такими завданнями:

- 1) участь у контролі за правильним виконанням умов проведення слідчого експерименту, тобто забезпечення адекватності критеріїв порівняння обставин, що потребують уточнення чи перевірки;

- 2) участь у виборі серед характеристик і параметрів, які перевіряються, тих що відображають суттєві боки досліджуваної обставини чи факту;

- 3) врахування максимально можливого діапазону змін даних характеристик та самих обставин;

- 4) науково-технічне та консультативне супроводження експериментальної перевірки даних обставин;

- 5) участь у встановленні характеру, закономірності та стійкості зв'язку між раніш встановленими достовірними та знову отриманими в експерименті параметрами ситуації, що аналізується;

- 6) участь в отриманні даних, які будуть вихідними для вирішення конкретних експертних завдань;

¹ Зотчев В.А., Булгаков В.Г., Курин А.А. Судебная фотография и видеозапись. – Волгоград, 2006. – С. 798-801.

7) експериментальних зразків при проведенні ідентифікаційних експертних досліджень;

8) в фіксації результатів експерименту¹.

Фотозйомка при проведенні слідчого експерименту при розслідуванні квартирних крадіжок має певну специфіку.

Так, при перевірці можливості проникнення до квартири, розташованої на другому поверсі через балкон, дії обвинуваченого доцільно фіксувати як з боку вулиці (двору), так і з боку квартири. Це дозволить наочніше показати можливість та послідовність здійснюваних дій. Аналогічно фіксується можливість викрадення предметів через отвір певного розміру.

Застосування відеозапису доцільно в таких випадках: присутності обвинуваченого та інших, зацікавлених осіб, які в подальшому можуть опротестувати його результати; при внесенні змін у обстановку на місці вчинення крадіжки; відмові особи, яка перевіряється, від намічених дій або наданні недостовірних відомостей; використанні результатів слідчого експерименту при проведенні експертиз; необхідності хронометражу дій, які виконуються в слідчому експерименті.

Основною умовою є фіксація ключових моментів слідчого експерименту, що ілюструють факти, отримані в результаті його проведення.

Наприклад, перевіряючи можливість виносу предмету певних розмірів через систему вентиляції, статист чи особа, яка перевіряється, фіксуються з предметом у руках із двох боків: з приміщення та зовнішнього боку (даху). Необхідно показати стан перешкоди до експерименту, в процесі виконання експериментальних дій та після його завершення. Якщо предмет не проходить в габарит – зафіксувати виступаючі частини предмету та отвору.

Перевага відеозапису полягає в можливості варіації швидкості зйомки та відтворення, що підвищує наочність та дозволяє виявити важливі для слідства деталі. При фіксації процесів, що швидко відбуваються (відпирання замка відмичкою) та виконуються в швидкому темпі, зйомку доцільно проводити в режимі швидкісної роботи затвору, що забезпечує оптимальне сприйняття дій.

Висновки. Конкретизовані завдання, класифіковані організаційні і науково-методичні особливості проведення відтворення обстановки та обставин події сприяють якомого повної інформаційної моделі квартирної крадіжки.

¹ Див.: Полещук О.В., Саксин С.В., Яровенко В.В. Теория и практика применения специальных знаний в современном уголовном судопроизводстве. – М.: "Юрлитинформ", 2007. – С. 151.